
Review

Author(s): N. W.

Review by: N. W.

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 11, häft 6 (1909), pp. 252-259

Published by: Wiley on behalf of The Scandinavian Journal of Economics

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3437770>

Accessed: 17-06-2016 02:42 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://about.jstor.org/terms>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

The Scandinavian Journal of Economics, Wiley are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*

Litteratur.

Sveriges jordbruk vid 1900-talets början. Statistiskt kartverk, utarbetadt af WILHELM FLACH, H. JUHLIN-DANNFELT, GUSTAV SUNDBÄRG. Wald. Zachrissons Boktryckeri Aktiebolag, Göteborg, 1909.

Herr MORITZ FRAENCKEL i Göteborg anmodade för några år sedan trenne sakkunniga, nämligen kanslirådet W. Flach, professor H. Juhlin-Dannfelt och förste aktuarien G. Sundbärg att vidtaga utarbetandet af ett statistiskt kartverk öfver det svenska jordbruket, och herr Fraenckel ställde de för detta ändamål nödiga medlen till de sakkunniges förfogande. Detta kartverk, hvars utarbetande och utgifvande af trycket dragit mycket ansevärliga kostnader, föreligger sedan några månader tillbaka färdigt och bildar ett praktverk, hvartill man äfven i de stora kulturländerna icke torde hafva någon motsvarighet.

Att intresset för Sveriges agrariska förhållanden under senare tid är stadigt i stigande, därom vittna många tecken. Ännu in på 1890-talet funnos ju knappast några andra agrariska frågor än grundskattefrågan och spannmålstullarna, hvilka utom jordbrukarnas egna led diskuterades i allmänna kretsar. Väl stod frågan om jordbruksnäringens ställning och bärkraft i medelpunkten af den offentliga diskussionen, men huru litet leddes icke meningarna härom af verklig kunskap om jordbruket och dess förhållanden samt hos allmänheten af intresse och sympati härför. Landtbruksstyrelsens inrättande bildade i viss mån inledningen till en ny tid; den intensiva hushållningens och mejerihandteringens framsteg på 1890-talet voro uttryck för det begynnande nydaningsarbetet; sedan 1890-talet har äfven hushållningssällskapens verksamhet kännetecknats af allt större lifaktighet samt föreningsverksamheten i dess olika former bidragit att drifva upp afvel, produktion och afsättning. År 1900 fingo vi som bekant vårt jordbruksdepartement, och sedan dess har intresset och arbetet för vår moder-närings höjande varit i ständigt stigande.

För närvarande kan man konstatera, att jordbruket och dess förhållanden börja att sysselsätta allt vidsträcktare kretsar af allmänheten. Vis-

serligen gäller detta intresse tyvärr alltför litet jordbruket *ur näringssynpunkt*: den utomordentliga statsekonomiska betydelsen af produktionens stegring, förbättrade utsäden och växtföljder, husdjursrasernas förädling och afsättningens underlättande. Men sedan egna hems- och småbrukarefrågan ryckt in i medelpunkten af det *sociala* arbetet, så hafva våra socialpolitici och socialt intresserade — och dit höra ju numera allt större lager af allmänheten — drifvits att intressera sig äfven för landsbygden och landtbruket. Tvifvelsutan närma vi oss tiden för ett slags modern fysio-kratism, då landsbygdens återbefolkning efter den stora åderlåtningen under den senaste mansåldern blir en af hufvuduppgifterna för de offentliga och enskilda sträfvandena i vårt land. Man lär då i allmännare kretsar än nu komma att inse, att jordbrukets höjande i tekniskt och affärsmässigt hänseende är en förutbetingelse för framgången af all socialpolitik, som har afseende å landsbygden.

Det faller i ögonen, hvilken betydelse *utbredningen af kunskap* om jordbruksnäringens ståndpunkt och förhållanden under dessa omständigheter måste hafva och i framtiden alltmera få. Det är ingen öfverdrift att påstå, att i den allmänt medborgerliga bildningen i vårt land ingen som helst sådan kunskap ingår. Våra folkskolor, elementarskolor och gymnasier meddela undervisning i geografi och botanik, men först för några år sedan började man dryfta frågan om den ekonomiska geografin såsom läroämne, och beträffande botanikundervisningen är denna sådan, att äfven gymnasiekurserna ställa de flesta studenter handfallna inför de enklaste frågor i landthushållningen. Det måste äfven anses vara ett missförhållande, att våra blifvande statstjänstemän lämna sin utbildning utan all insikt i agrariska frågor: huru många juris studerande, som lärt sig skiftesstadgan, hafva väl en klar föreställning om skiftesverkets jordbrukstekniska och jordbruksekonomiska innebörd? Det är äfven påtagligt, att det vaknande intresset för nationalekonomiska studier vid våra högskolor hitintills vänt sig till andra områden än agrarvetenskapen och agrarpolitiken.

Allt som kan väcka intresse i allmännare kretsar för vårt jordbruk måste därför anses som synnerligen välkommet. Mycket lyckligt funnen är ur denna synpunkt herr Moritz Fraenckels tanke att genom utgifvandet af ett kartverk sådant som det nu fullbordade göra den officiella jordbruksstatistikens resultat tillgängliga och intresseväckande i vidsträcktare kretsar. Visserligen kan ett sådant dyrbart praktverk icke förvärfvas af enhvar, men det kan hållas tillgängligt på bibliotek, högskoleseminarier och andra ställen och därigenom tjäna sitt nu nämnda syfte. Det är icke mången utom de

fackintresserades led, som sätter sig ned att studera vår jordbruksstatistik, sådan den föreligger i de officiella publikationerna; redan ett flyktigt bläddrande åter i Fraenckelska kartverket måste ovillkorligen väcka intresse för denna statistiks resultat och än vidare för jordbrukets ståndpunkt och förhållanden i vårt land.

Har sålunda detta kartverk ett stort värde ur *pedagogisk* synpunkt, så är det dock af än vidsträcktare betydelse i annat afseende. Sådant det nämligen under sina tre framstående redaktörers ledning blifvit utarbetadt, är det icke endast en popularisering i kartform af den officiella statistikens resultat, utan i åtskilliga afseenden *grundadt på statistiska primärforskningar*, hvarförutom det utgör *den första större systematiska bearbetningen* af den officiella statistikens förut till större delen obearbetade siffermaterial. Härigenom har kartverket, jämte sitt värde för spridande af kunskap hos allmänheten om vår jordbruksstatistik, fått ett *vetenskapligt värde*, hvarigenom det äfven för fackmännen och för den agrariska forskningen är en betydelsefull kunskapskälla. Detta skall tillfyllest framgå af efterföljande redogörelse för innehållet.

Kartverket inledes med en af särskild karta illustrerad öfversikt af Sveriges indelning i härad, tingslag och skeppslag, hvilken indelning ligger till grund för de flesta af de efterföljande kartorna. Att bearbetningen af de till användning komna jordbruksstatistiska siffrorna icke skett för mindre områden än *härad*, torde väl hafva betingats redan af omöjligheten att på kartorna särskilja mindre områden än dessa. Men utom af typografiska och redaktionella skäl skulle publicerandet af sockensiffror hafva varit olämpligt äfven af den anledning, att sådana sockensiffror icke besitta tillräckligt stor tillförlitlighet för att böra blifva föremål för vetenskaplig bearbetning. De bristfälligheter, som alltid vidlåda statistiska primäruppgifter, förminskas dock vid medeltalsberäkningar, omfattande större områden. Äfven om det statistiska materialet till ifrågavarande kartverk långt ifrån är fullkomligt, få häradsmedeltalen i allmänhet tillmätas tillräckligt stor tillförlitlighet för att kunna bearbetas och läggas till grund för verklighetstroga kartor.

Den första inledande afdelningen af kartverket, som är ägnad åt »för landtbruket grundläggande naturförhållanden», utgöres af sex kartblad med tillhörande text, belysande vissa *geologiska* och *meteorologiska förhållanden*. Sålunda gifver den första kartan en agronomisk-petrografisk öfversikt öfver berggrunden i Sverige, den andra en öfversikt öfver förefintliga kalkstensförekomster och den tredje öfver de glaciala jordarterna i riket ur jordbrukssyn-

punkt. Dessa kartor med text hafva utarbetats af särskilda fackmän. Därefter följer ett kartblad med fem öfversiktskartor, angifvande medeltemperaturen för tidsperioden 1859—1900 under enhvar af de fem månaderna maj—september. Vidare ett kartblad med tre öfversiktskartor, angifvande sommar-nattfroster i Sverige 1871—1900 samt slutligen ett kartblad med fem öfversiktskartor, angifvande medelnederbördsmängden i Sverige för tiden 1880—1894 under enhvar af de fem månaderna maj—september. Dessa meteorologiska kartor äro hämtade ur specialarbeten af professor H. E. Hamberg.

Den andra hufvudafdelningen af kartverket, som likaledes är af inledande beskaffenhet, utgöres af ej mindre än tolf helsideskartor, hvilka gifva en öfversikt af de viktigaste *befolkningsförhållandena* i landets olika delar. Med kartorna följa i tabeller de siffror, hvarpå de äro byggda, och jämväl kortfattade, belysande texter. Man finner här fyra kartor, som i anslutning till 1900 års yrkesräkning angifva befolkningens procentiska fördelning på de fyra hufvudgrupperna af yrken, nämligen jordbruk, industri och bergsbruk, handel och samfärdsl samt allmän tjänst och s. k. fria yrken. Vidare kartor, utvisande årliga folkökningen pr 1,000 inb. under perioderna 1866—1900 och 1891—1900; antalet pr 1,000 inb. af gifta kvinnor i åldern 15—45 år; årliga giftermålsstalet, födelsetalet, dödsstalet, öfverskottstalet och omflyttningstalet under perioden 1890—1900. Till grund för dessa kartor ligger den officiella befolkningsstatistiken, hvaraf utvalda hufvudresultat äro på ett öfverskådligt sätt återgifna i de medföljande tabellerna; emellertid äro äfven här specialbearbetningar gjorda. Äfven en hastig blick på dessa synnerligen illustrativa kartor öfvertygar åskådaren om Sveriges ogynnsamma läge ur befolkningssynpunkt. Det måste anses vara väl påkalladt, att dessa till eftertanke väckande frågor fått sig inrymda en plats i sammanhanget.

Den tredje eller hufvudafdelningen af kartverket är ägnad åt frågor som direkt beröra *Sveriges landthushållning*. Den inledes utaf en af byråchefen J. Hamrin utarbetad afdelning, afseende *skiftesväsendet*. I tre belysande kartor visas ägoblandningen i en vestgötaby, sådan denna tog sig ut, då byn låg i tegskifte, då den var storskiftad och nu, sedan laga skifte öfvergått densamma. Dessa kartor med tillhörande text gifva den i landtmäterifrågor icke bevandrade en klar orientering i fråga om skiftesväsendets natur. Därefter följer ett antal statistiska tabeller med bifogade grafiska illustrationer öfver laga skiften, verkställda åren 1828—1905, jorddelningsförrättningar, utom laga skiften och ägostyckningar, verkställda 1828

—1905 samt ägostyckningar, verkställda åren 1897—1905. Denna afdelning utgör ett sammandrag af den värdefulla statistiska undersökning öfver skiftesväsendet, hvilken ingick som bilaga till Landtmäteristyrelsens underdåniga berättelse för år 1905.

Efter den åt skiftesväsendet ägnade afdelningen följa trenne kartor af synnerligt intresse, berörande *jordfördelningen* och jordägenderättsförhållanden i riket. Den första angifver antalet af brukningsdelar med mindre än 2 hektar åker, i procent af hela antalet brukningsdelar. Fyra olika färger komma till användning, allteftersom nämnda procentsiffror ligga inom gränserna 0—10 %, 10—25 %, 25—50 % och 50—98 %. Den andra kartan angifver på liknande sätt det procentiska antalet af brukningsdelar med öfver 100 har åker, hvarvid olika färger komma till användning, allteftersom procentsiffrorna falla inom gränserna 0·1—1 %, 1—2 %, 2—5 % och 5—30·8 %. Den tredje kartan angifver antalet af arrendatorer, i procent af hela antalet jordbrukare; fem olika färger komma här till användning, allteftersom procentsiffrorna falla inom gränserna 0—5 %, 5—10 %, 10—25 %, 25—50 %, 50—79 %. Samtliga dessa tre kartor äro byggda på procentsiffror, hvilka för kartverkets räkning utarbetats på grundvalen af 1902 års jordbruksstatistik, och hvilka siffror åtfölja kartorna. Frånsedt en mera kortfattad öfversikt öfver dessa frågor af E. Sidenblad i Statistisk Tidskrift för år 1906, utgöra ifrågakarande tabeller den första större bearbetningen utaf den officiella jordbruksstatistikens siffror om jordfördelningen i Sverige. Deras värde för framtida agrariska studier öfver Sverige är därför betydande.

De fem följande kartorna angifva respektive den odlade jorden, trädgårdsjorden, den naturliga ängen, skogsmarken och den improduktiva marken i procent af hela arealen land. Kartorna bygga på den officiella statistiken, men de procentiska häradsberäkningarna äro för kartverkets räkning verkställda.

Ifråga om det efterföljande stora antalet af kartor öfver *den odlade jordens användning* för olika slag af säden hafva omfattande insamlingar af statistiskt primärmaterial ägt rum för kartverkets räkning. Den officiella jordbruksstatistiken redogör nämligen ej för arealen af hvarje särskildt säde, utan sammanslår all höstsäd under ett, äfvensom all vårsträsäd och slutligen alla slags baljväxter. För att erhålla arealen af hvarje särskildt säde hafva genom hushållningssällskapens sekreterare insamlingar sockenvis skett af uppgifter om det sedvanliga *utsädet pr hektar* af hvarje säde för sig. Sedan med ledning af dessa sockensiffror häradsmedeltalen däraf på visst

sätt beräknats, hafva med hjälp af dessa senare tal i förening med den officiella statistikens absoluta tal för utsädet beräknats *hektartalet åkerjord för hvarje säde*. Genom särskilda bearbetningar af i Statistiska Centralbyråns arkiv förvarade kronolänsmansrapporter från tiden 1891—1900 hafva sedan häradsiffror erhållits öfver *korntal* samt *vikt pr hektoliter* af de olika sädena. På grund af de sålunda kända siffrorna öfver utsäde pr hektar i hektoliter, vikt pr hektoliter och korntal har slutligen beräknats utsädet pr hektar i vikt samt skörden pr hektar i vikt och i hektoliter; allt för hvarje säde för sig.

Resultaten af dessa för kartverkets räkning utförda kalkyler, hvilka på grund af primärmaterialets ofullständighet och oundvikliga brister mött åtskilliga svårigheter, föreligga uti ett större antal intressanta kartor med tillhörande tabeller. Förutom kartor öfver hela spannmålsskörden samt skörden af brödsäd och af potatis pr inbyggare, äfvensom trädesjorden, höstsädesjorden, jorden för vårstråsäd samt för potatis i procent af odlade jorden — hvilka alla kunnat baseras på den officiella statistiken — förekomma genom de särskildt verkställa undersökningarna möjliggjorda specialkartor öfver hveteodlingen, rågodlingen, kornodlingen, hafreodlingen och odlingen af baljväxter, rotfrukter och spånadsväxter; nämligen dels kartor öfver hvetejorden, jorden för råg, för korn och för hafre i procent af hela odlade jorden, dels utsädet pr hektar af hösthvete, höstråg, korn och hafre, dels skörden pr hektar af dessa fyra säden och dels vikten pr hektoliter för etthvert af dem; vidare kartor, som hafva afseende å blandsäd, baljväxter, rotfrukter och spånadsväxter; angifvande dels jord för baljväxter, för andra rotfrukter än potatis samt för spånadsväxter, allt i procent af hela den odlade jorden, dels utsäde af potatis pr hektar, dels skörd pr hektar af blandsäd, af potatis och af ärter.

I fråga om *foderväxtodlingen* äro i sammanhang med ofvan omnämnda data särskilda uppgifter infordrade från socknarna, afseende medelskörden pr hektar å naturliga ängar samt å insådda vallar; på grund af dessa sockenuppgifter äro häradsmedeltal uträknade. Med ledning af detta material samt af den officiella jordbruksstatistiken äro kartor utarbetade öfver jord för höskörd i procent af arealen odlad jord, jord för bete och grönfoder i procent af arealen jord, skörden på insådda vallar, beräknad i deciton pr hektar samt skörden på naturlig äng, på samma sätt beräknad. Slutligen följer en karta öfver höskörden i förhållande till det s. k. förmedlade kreaturstalet.

De sista kartorna äro ägnade åt *boskapsskötseln* och bygga i hufvudsak på den officiella jordbruksstatistiken. Dock har på en viktig punkt särskild insamling af primäruppgifter skett för kartverkets räkning, nämligen ifråga om den genomsnittliga mjölkafkastningen pr ko. Ifrågavarande kartor inledas af tre kartor öfver *hela kreatursstocken*, nämligen öfver det nyssnämnda förmedlade kreaturstalet, beräknadt dels pr 100 inb., dels per 100 hektar odlad jord och äng, dels pr 100 har odlad jord. Därefter följa tre kartor öfver *hästarna* i riket, nämligen dels antalet af hästar pr 1,000 inb., dels antalet af vuxna hästar pr 100 hektar odlad jord, dels antalet af unghästar i procent utaf antalet af äldre hästar. Följa så nio kartor ägnade åt *nötkreaturen*: antalet af nötkreatur pr 1,000 inb.; antalet af kor pr 1,000 inb.; antalet af kor pr 100 hektar odlad jord och äng; antalet af kor pr 100 har odlad jord; mjölkproduktionen pr ko; mjölkproduktionen pr inb.; ungnöt i procent af antalet äldre kreatur; oxar pr 100 hektar odlad jord; oxar i procent af antalet af vuxna hästar. Två kartor hafva afseende å *fåren* och ytterligare två å *getterna* i riket; visande för dessa båda kategorier af husdjur antalet dels pr 1,000 inb., dels pr 100 hektar odlad jord och äng. Till sist avslutas kartorna med två kartor öfver *svinen*; angifvande antalet af svin pr 1,000 inb. samt antalet däraf pr 100 hektar odlad jord. I slutet af kartverket följa ett större antal sammandragstabeller, innehållande en större del af det statistiska material, hvarpå kartorna i det föregående äro byggda.

Det framgår sålunda, att det Fraenckelska kartverket i väsentlig mån är grundadt på statistiska primärforskningar och därjämte på omfattande bearbetningar af det statistiska råmaterial, som förut legat till större delen obegagnadt i den officiella jordbruksstatistikens publikationer. Tvifvelsutan hade det dröjt länge innan en sådan bearbetning kommit till stånd, om den icke nu möjliggjorts genom enskild frikostighet i förening med den ypperliga vetenskapliga ledningen af ifrågavarande kartverks utarbetande. Ut i detta kartverk har i själfva verket så mycket af den nuvarande jordbruksstatistiken blifvit användt och bearbetadt, som kan anses värdt en bearbetning. Därför har man äfven afstått från försök att skildra den historiska utvecklingen af de olika förhållanden, hvilkas nuvarande beskaffenhet kartverket återgifver; den officiella jordbruksstatistiken besitter icke härför en tillräcklig tillförlitlighet. I stället har till grund för kartverket lagts den officiella statistiken för det under utarbetandet senast tillgängliga året, nämligen 1902, samt dessa data kompletterats genom in-

fordrade uppgifter. Kartverket kommer på så sätt att återgifva den svenska jordbruksnäringens ståndpunkt »vid ingången af det 20:de århundradet» på grund af de tillförlitligaste siffror, som då stodo att erhålla.

Väl kan man icke återhålla tanken på fördelarna af om kartverket kunnat komma att tillgodogöra sig det förbättrade material, som den officiella statistiken skall innehålla efter den förestående stora omorganisationen. Sådant det nu kommit till stånd, hafva betydande kostnader och arbete nedlagts på bearbetningen af ett material, hvilket dock är ganska bristfälligt. Man kan icke undgå att misstänka, att åtskilliga af de skiljaktigheter mellan olika närliggande härader, som kartorna med sina olika färger återgifva, icke angifva verkliga egendomligheter, utan bero på siffermateriallets diskontinuiteter. Alla sådana mindre brister få dock icke skymma den *i det väsentliga* riktiga bild, som hvarje karta utan tvifvel gifver af den fråga, där behandlas. Den nya jordbruksstatistiken torde ännu först om åtskilliga år gifva ett nytt, hela riket omfattande primärmaterial; hade något kunnat vinnas, så skulle äfven mycket hafva förlorats genom kartverkets uppskjutande till denna ovissa tidpunkt.

Det kan väl äfven uttryckas önskemål om att kartverket kommit att omfatta en del för våra agrariska förhållanden viktiga frågor, hvilka nu ej blifvit medtagna. Exempelvis är den jordbruksidkande befolkningens fördelning å olika kategorier en utelämnad fråga, hvilken åtminstone i viss mån hade kunnat belysas med tillgängligt material. Ej heller hafva den officiella statistikens siffror öfver jordtorp och lägenheter på ofri grund kommit till användning. Äfven åtskilliga frågor berörande äganderättsförhållandena till den svenska jorden skulle i kartverket hafva varit af största intresse. Emellertid har hufvudvikten tydligen bort ligga på skildringen af jordbruksnäringens tekniska beskaffenhet och utvecklingsgrad, och i detta afseende hafva icke kostnader och arbete sparats för att gifva kartverket den största möjliga fullständighet.

Här är gifvetvis ej platsen att ens antydningssvis beröra de slutsatser, hvilka kunna dragas rörande det svenska jordbrukets ståndpunkt ur det rika material, som i kartverket föreligger sammanfördt och bearbetadt. Den ofvanstående hastiga öfversikten af innehållet torde dock gifva en föreställning om det allsidiga värde, detta material bör äga för studier och forskning. Sådant det Fraenckelska kartverket efter årslångt arbete föreligger fullbordadt, är det ej blott ett praktverk, men ett grundläggande standardverk inom jordbrukslitteraturen.

N. W.